

Serdar Ögel'den

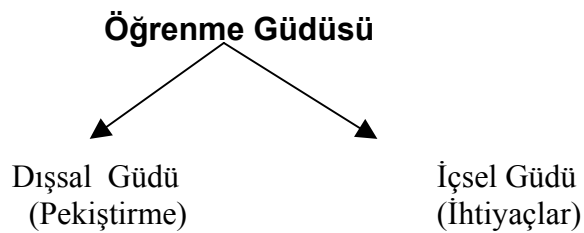
ÖĞRENMEDE MOTİVASYON VE DİKKATİN ÖNEMİ

GÜDÜLENME (Motivasyon)

Bir organizma olarak her gün çeşitli davranışlarda bulunuruz. Hiçbir davranışın gelişigüzel ve kendiliğinden olduğu söylenemez. Organizmayı davranıma sevk eden bir sebep ya da sebepler vardır. Organizmayı çeşitli davranışlara motifler sevk eder. Motifler insanın içinden gelirler. Davranışlarımız her zaman motiflerin etkisiyle meydana gelir.¹

Güdü, davranışa enerji ve yön veren güçtür; bu güç organizmayı etkileyerek bir amaç için harekete geçmeye sevk eder. Güdü, istekleri, arzuları, ihtiyaçları, dürtüleri ve ilgileri kapsayan genel bir kavramdır. Açlık susuzluk, cinsellik gibi fizyolojik kökenli güdülere **dürtü** denilmektedir. Bilme ve başarma isteği gibi insani dürtülere ise **ihtiyaç** denir.²

Güdüler genel olarak, içsel veya dışsal olmak üzere iki ana kategoriye ayrılır. Dışsal güdü, bireyin dışından gelen etkileri içerir. Bir öğrencinin yüksek not aldığı için öğretmeni tarafından övülerek pekiştirilmesi buna örnek gösterilebilir. İçsel güdü ise , bireyin içinde varolan ihtiyaçlarına yönelik tepkilerdir. Merak , bilme ihtiyacı, yeterli olma isteği , gelişme arzusu içsel güdülere örnek gösterilebilir.

Güdü organizmayı belirli tepkilerde bulunmaya ve sonuç olarak bir şeyler öğrenmeye zorlamaktadır. Buna bağlı olarak , güdülenme öğrenme için gerekli ön şartlardan biri olmaktadır. Yeterince güdülenmiş bir öğrenci, öğrenmeye hazır hale gelmemiş demektir, kişiyi öğrenmeye sevk edecek önemli bir neden olmadıkça öğrenmeye

¹ Ramazan ARI, Ömer ÜRE, Hasan YILMAZ, Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi (Eğitimin Psikolojik Temelleri), (Mikro yayınları: 2. baskı, Konya, 1999), s.169.

² Ziya SELÇUK, Gelişim ve Öğrenme, (Nobel yayın; 8. baskı, ANKARA, Kasım 2001), s.211.

karşı ilgi gelişmez. İnsanlar genellikle merak duydukları ve ilgi çekici buldukları konuları daha çabuk öğrenirler. Fakat okuldaki bütün konuların öğrencinin ilgisini çekmesi beklenemez. O halde öğrenciyi güdülemenin yolları nelerdir? Bu soruyu cevaplandırabilmek için, öncelikle güdülerin sınıflandırılmasından söz etmek gerekmektedir. Bu konuda çok çeşitli kuramlar mevcuttur. Bunlardan başlıcaları davranışçı yaklaşım, bilişsel yaklaşım ve sosyal öğrenme yaklaşımıdır.³

1.1.Güdülenmeyle İlgili Kuramsal Yaklaşımlar

1.1.1.Davranışçı yaklaşım, bu gruba giren kuramcılara göre, hayat varlık sürdürme savaşıdan başka bir şey değildir. İnsanda, yaşamına yönelmiş tehditlere karşı tepkide bulunmaya yönelik içgüdüler vardır. Bu tehditler belli bazı ihtiyaçlar biçiminde ortaya çıkar. Bu ihtiyaçlar, tatmine kadar organizmayı hareketli tutar. Bu nedenle motifler biyolojik ihtiyaçların yaratılmasıyla uyarılır.⁴

Daha önceki konularda da belirtildiği gibi organizma pekiştirilen davranışı tekrar elde etme eğilimindedir. Sınıfta sorulan sorulara doğru cevap veren öğrenciler pekiştirildiğinde daha sonraki sorulara cevap vermeye güdülenir. Öğrencinin yaşına göre uygun pekiştireçler verilirse öğrenciler öğrenmeye karşı istek duyarlar. Böyle bir yaklaşım kolaylıkla anlaşılacağı gibi dışsal güdülenmeye dayalıdır. Öğrenci ödüle ulaşmak için kendi amaçlarını bir kenara bir kenara bırakıp ödül getiren amaçlara yönelebilir. Sonuçta , davranışlar ödül almak için yapılı hale gelir. Oysa öğrencinin içsel olarak kendisini pekiştirmesi ve kendi başına karar vererek uygun amaçlara yönelmesi daha uygun olacaktır. Diğer yandan, pekiştireçlerin etkili kullanılmaması güdülenmeyi zora sokacaktır. Örneğin , herkesin kolaylıkla ulaşabileceği pekiştireçleri sınıfa sunmak çok etkili olmayacaktır. Ya da tembel öğrencilere yüksek not aldıklarında ödül vaat etmek ulaşma ihtimalleri zayıf olduğu için fazla önemsenmeyecektir.⁵

İlköğretim Düzeyinde Kullanılabilecek Bazı Pe kiştireçler;

▪ Yiyecek- İçecek	→	Simit ,sakız, kola, tost vb. gibi şeyler vermek.
▪ Eğlence	→	Bireysel çalışma esnasında

³ Selçuk,a.g.e.,s.211.

⁴ Arı ,Üre,Yılmaz, a.g.e.,s.170.

▪ Bağımsız hareket izni	→	varsa walkman vs. dinleme veya sınıfta şarkı söyleme izni vermek
▪ Yetişkinlerin onaylaması	→	Öğretmenin serbest çalışma vermesi
▪ Akranların onaylanması	→	Öğretmenin övmesi, yazdığı yada çizdiği materyalle ilgili olumlu yorum yapması
▪ Yarışma	→	Takım oyunlarına seçilme, arkadaşlarının kendisinden yardım istemesi
▪ Sorumluluk	→	En yüksek notu alma, ödevi en erken ve en düzgü bitirme
	→	Sınıf başkanlığı verme, dolabın anahtarını verme

1.1.2.Bilişsel yaklaşım; Tolman ve Lewin'in öncülüğünü yaptığı "Beklenti Kuramına göre belirli bir eylemin bir amaca yönelik olduğu ifade edilir. Bilişsel yaklaşımların temelinde, bireyin sonuçlar hakkında bir fikre sahip olduğu inancı yatar. İnsan davranışlarının sonucuna ilişkin fikir sahibidir. Bu nedenle, bu sonuçlar arasında kendi gözündeki değerine göre bilinçli seçimler yapar.⁶

Bu yaklaşım davranışçı yaklaşıma karşıt görüşler içerir. Davranışçı yaklaşımda dışsal etkenler önemli görülürken, bilişsel yaklaşımda içsel etkenler ön plana çıkmaktadır. Bireyler dış uyarıcılardan ziyade, bu uyarıcıları yorumlama biçimlerine göre tepkide bulunurlar. Davranışlar üzerinde, bilme, dengeleme, dünyayı anlama gibi ihtiyaçlar etkili olmaktadır. Hoşlandığı bir dersin sınavına çalışan yorgunluğunu, açlığını ya da uykusuzluğunu fark etmeyebilir. Çünkü ,yeterli olan ve amaçlarını gerçekleştirme gibi ihtiyaçların etkisi altındadır. Öğretmenlerin ders esnasında merak uyandırma, kavramsal zıtlık oluşturma gibi öğrencilerin içsel ihtiyaçlarını harekete geçirecek etkinliklerde bulunmaları gerekir. Ancak, bütün öğrencilerde içsel ihtiyaçların harekete geçirilmesi zorunludur.

⁵ Selçuk,a.g.e.,s.212.

⁶ Arı ,Üre,Yılmaz, a.g.e.,s.171.

Çünkü öğrencilerin beklentileri, amaçları, değerleri çok farklıdır. Bilişsel yaklaşım öğrenciler arasındaki farklılıkları açıklamada yardımcı olabilir. Farklılıklar şunlar örnek olarak verilebilir;

- Başlangıçta başarısız olmasına rağmen niçin bazı öğrenciler problemi çözmek için çalışmaya devam ederler?
- Notlarını etkilemediği halde niçin bazı öğrenciler sosyal etkinliklere katılırlar?
- Niçin bazı öğrenciler bir işi en iyi şekilde yapmadan bırakmazlar?
- Niçin öğrenciler olumsuz geri bildirim almayı, hiç geri bildirim almamaya tercih ederler?

1.1.3.Sosyal Öğrenme Yaklaşımı; bu yaklaşım , davranışçı ve bilişsel yaklaşımların özelliklerini içerir ve yeni boyutlar ekler. Sosyal öğrenme kuramına göre, sadece dışsal uyarıcılardan etkilenmediğimiz gibi, yalnızca içsel etkilerle de yönlendirilmeliyiz. Çevresel değişkenler ve bilişsel özellikle kadar, öz-yeterlilik, bağımlılık, başarı, saldırganlık gibi kişisel özellikler de bireyin davranışını etkiler. Davranışlar çevresel değişkenler, bilişsel özellikler ve kişisel özelliklerin etkileşimi sonucunda ortaya çıkar.⁷

Sosyal öğrenme yaklaşımına göre , güdülenmeyi etkileyen üç ana etken vardır.⁸

- Bireyin amacına ulaşma beklentileri,
- Amacın birey için değeri,
- Bireyin yapılacak işe yönelik tepkisidir.

Birey ilk iki maddeye olumlu cevaplar veriyorsa öz-yeterlilik duygusu geliştirecektir. Öz-yeterlilik, bireyin belirli bir işi başaracak yeteneğe sahip olduğuyla ilgili algısıdır.

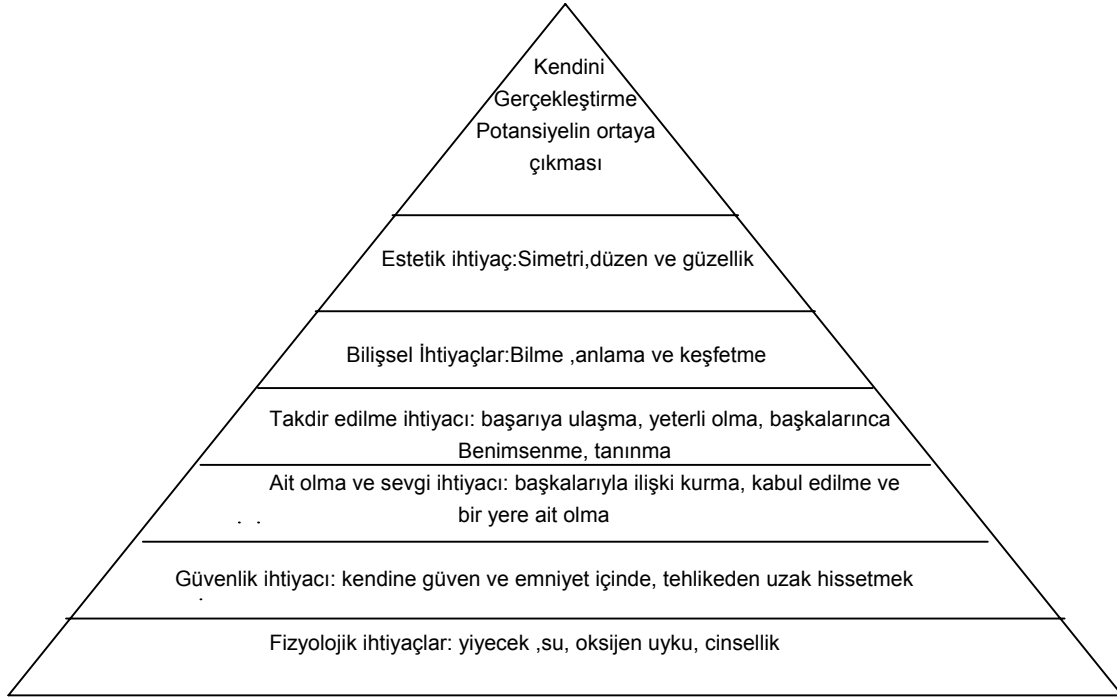
Birey geçmiş yaşantılarına dayalı olarak veya başka kişilerin yaşantılarını gözleyerek, bir işin sonucunu tahmin eder. Beklenen sonuçlar olumlu ise ve yapılacak iş yarar sağlayacaksa güdülenmen gerçekleşir. Davranışlar büyük bir çoğunlukla önceki davranışların sonuçları tarafından yönlendirilir. Örneğin, kışın ellerimizin donmasını beklemeksizin eldivenlerimizi giyeriz. Çünkü , önceki yaşantılarımızdan böyle bir çıkarsama yaparız. Öğrenciler yeni bir yarıyla başladıklarında alacakları derslerin hangilerinde başarılı ya da başarısız olacaklarına dair bir yargı geliştirirler. Bu yargı büyük ölçüde sonucu etkiler.

⁷ Selçuk, a.g.e.,213.

⁸ Aynı,s.213.

Maslow'a göre, güdülenmenin temelinde ihtiyaçlar vardır. Maslow, güdülerini birincil ve ikincil güdüler olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Birincil güdüler, organizmanın açlık, susuzluk gibi hayati ihtiyaçlarından kaynaklanır ve fizyolojik dürtüler olarak adlandırılır. İkincil güdüler ise, bireyin daha çok sosyal çevrede edindiği güdülerdir. Maslow, klinik gözlemlerine dayanarak ihtiyaçları bir sıraya koymuştur.

İHTİYAÇLAR HİYERARŞİSİ

Maslow'a göre o anda en çok ihtiyaç duyulan güdü en baskın olandır. Bir alt düzeydeki ihtiyaç giderilince, bir üst düzeydeki ihtiyacı giderici motif önem kazanacaktır.

1.2. Kuramların Genel Değerlendirilmesi Ve Güdülenmeyle İlgili Yeni Yaklaşımlar

Her kuramsal yaklaşım, içinde bulunduğu koşullar açısından değerlendirilmeli ve bu nedenle bazı sınırlılıklar taşıdığı kabul edilmelidir. Ayrıca herhangi bir kuramsal yaklaşımın insan davranışlarını bütün yönleriyle açıklamasını beklemek de gerçekçi bir tutum değildir. Öte yandan insanın sosyo- kültürel bağlamdan kopararak her koşulda ve dönemde ortak özellikler taşıyan tek bir prototipe indirgenmesi de doğru değildir. Örneğin ileri endüstri toplumlarında yaşayan insanların davranışları, pagan gelenekleriyle yaşamakta olan ilkel kabile üyelerinin davranışlarından farklıdır. Bu bakış açısı insanın türe özgü gereksinimlerini yadsımakla birlikte, daha çok sosyo-

kültürel bağlamın önemine işaret etmektedir. Buna göre güdülenmede kilit kavram “genel uyarılmışlık düzeyi”dir.” Genel uyarılmışlık düzeyi açlık, cinsellik gibi biyolojik içsel dürtülerden ve ya bağlanma, ait olma kendini gerçekleştirme gibi sosyal dürtülerden etkilenebilir. Bu uyarıların organizma tarafından algılanma düzeyi,bireyin hangi davranışa yöneleceğini gösterir.

Bireyin herhangi bir gereksinimini karşılamada duyduğu yoksunluk , davranışı güdüleyen temel değişkendir. Örneğin susamış bir insan için doyurulması gereken öncelikli gereksinim , su içmektir. Ne var ki sosyal dürtüler, biyolojik temelli dürtüler kadar kolay anlaşılmaz. Çünkü bu dürtülerin önemli bir bölümü bastırma nedeniyle bilinçdışına itilmiştir. Birey bastırdığı güdüyü fark edemez. Örneğin çocuk; anne babası tarafından akademik başarısı nedeniyle övülen büyük kardeşine tepki geliştirebilir. Böyle bir durumda çocuk özellikle kendisi, başarı hazzından yoksun bırakılmışsa ,tepkilerini anne ,babaya ve okul başarısına kayıtsızlık şeklinde genelleyebilir. Fakat çocuk, bu olumsuz duyguları bilinç düzeyinde yaşamadığı için reddetme eğilimindedir. Başka bir anlatımla, geliştirdiği tepkisel davranışların gerçek nedenlerinden habersizdir.

Bu durum sosyal onay, başarı ve bağlanmaz gereksinimi gibi olumlu toplumsal güdülerin önemini göstermektedir. Örneğin başarı güdüsü , başarı gereksinimi duymaya bağlıdır. Böylece başarıları onaylanan ve bağlanma duyguları desteklenen bireyler, daha üst düzeyde yeni başarılarla ulaşmak için güdülenirler. Araştırmalar yüksek başarı ve onay gereksinimi duyan bireylerin, düşük gereksinimli bireylere oranla daha yoğun çalıştıklarını göstermektedir. Bu tür bireyler kendilerini gerçekleştirmek için, her türlü zorlukla baş etme gücü kazanabilirler. Fakat bu süreçte bireyin yeni başarılarla özendirilmesi ve güdülenmesi için , olumlu davranışlarını önemseyen ve ödüllendiren bir sosyal bağlama gereksinimi vardır. Ayrıca başarının zeka,hazır bulunuşluk, öğrenme ortamı gibi bir çok değişkene bağlı olduğu açıktır. Dolayısıyla güdülenme, başarı için gerekli fakat yeterli olmayan bir etmendir. Bununla birlikte, bireyin öğrenme sürecine gönül gücüyle katılımını tanımlayan güdülenme, akademik ve sosyal yaşam alanlarındaki başarının en stratejik değişkenidir. O halde eğitimciler, öğrencileri yeni öğretim yaşamlarına hazırlamak amacıyla güdülenmeye gerekli önemi vermelidir.

1.3.Güdülenme Konusunda Eğitimciler Öneriler

- İnsanın gereksinimleri, onun davranışlarına yön verir. Güdülenme organizmanın belli gereksinimlerini karşılamak amacıyla eyleme geçmesi olarak kavramlaştırıldığından, öğrencinin öğrenme hedefleri konusunda bilgilendirilmesinin ne denli önemli bir etken olduğu anlaşılır.⁹
 - Öğrenme sürecinde öğrenciler ve eğitimciler karşılıklı olarak birbirlerinden ne beklediklerini açık ve anlaşılır bir dille aktarmak için izlenecek yöntem ve teknikler ile uygulama ve değerlendirme gibi tüm program boyutlarının empatik bir iletişim örüntüsü içinde gerçekleşmesine özen gösterilmelidir.
- İnsanlar neyi görmek isterlerse , onu görürler. Buna göre öğrenciler neyi öğrenmek isterlerse onu öğrenirler. Dolayısıyla seçici veya önyargısal yaklaşım insan davranışlarına yön veren karakteristik bir özelliktir.
 - Öğrencilerin beklenti ve gereksinimlerini duyumsama ve yansıtma yeterliliklerinin farklı olacağı, bu nedenle farklı şekillerde güdülenebilecekleri bilinmelidir.
 - Öğrenciler öğrenme yaşantılarına, öğretmenlere ve öğrenme sürecini etkileyen bir çok değişkene önyargılarla yaklaşabilir. Bu durum zaman zaman öğrenme başarısını olumsuz yönde etkileyebilir. Dolayısıyla öğrencilerin öğrenmeye ilişkin tutumları , nesnel ölçütlerle değerlendirilmeli ve olumsuz önyargıları konusunda düzenli ve sağıltıcı dönütler verilmelidir. Böylece üretken ve etkin bir öğrenme iklimi sağlanabilir.
- Öğrenme sürecinde bireyin en önemli güdülenme kaynaklarından biri, kendilik bilinci ve değeridir. Kendilik bilinci ve değeri, sosyal bağlam içinde ortaya çıkar. Öğrenme ortamında birey kendini başkaları ile kıyaslayarak geliştirir ve tanır. Böylece birey diğer insanların sevgi ve beğenilerini kazanarak sosyal saygınlık ve başarılı olma gereksinimi ile güdülenir.
- Öğrencinin kendilik bilinci ve değer kazanması, farkındalık duygusunun gelişimine bağlıdır. Bu durum modern psikolojide,farkındalığın farkındalığı olarak adlandırılmaktadır. Söz konusu kavram bireyin öznel yaşantıları yoluyla kendini ifade etme,seçme ve olumlu hedeflere yöneltmesinin anlatımıdır. Bu bağlamda farkındalık sağlıklı bireyselleşmenin ön koşuludur.

⁹ Nurettin FİDAN,Okulda Öğrenme ve Öğretme(Alkım Yayınevi ,Ankara,1985),s.130.

- İnsan davranışlarını genel olarak, acıdan kaçma ve hazza yönelme ilkesi çerçevesinde yönlendirir. Bu yönelimde belirleyici değişken genel uyarılmışlık halidir.
- Kişi kendisi için önemli olarak algıladığı öğrenme yaşantıları üzerinde odaklanma eğilimindedir. Buna göre doyurulmuş beklenti ve gereksinimler, güdülenmeyi olumsuz yönde etkiler. Ayrıca eksikliği duyulan bir gereksinim tek başına yeterli bir güdülenme sağlamaz. Şu halde dikkat, organizma tarafından eksikliği duyulan ve doyurulması istenen gereksinimler üzerinde yoğunlaşır.
- Son dönemde modern psikolojide güdülenmeyi etkileyen faktörlerin ağırlıklı olarak sosyo-psikolojik değişkenlerle ilgili olduğu yönündeki görüşler önem kazanmaktadır. İnsanın olumlu ve üretken bir doğaya sahip olduğu şeklinde özetlenebilecek bu görüşler, eğitime çoğulculuk, katılımcılık ve insanın hakları gibi demokratik değerlerin daha çok yansıtılmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda insanın beklenti ve gereksinimleri üzerinde merkezlenen ,çağdaş eğitim sisteminin , insancıl bir yaklaşımla yeniden yapılandırılması tartışılmaktadır. Bu yaklaşımın temelinde, öğretim yaşantılarının içerik, yöntem ve amaçlarının, insanın temel gereksinimleri merkezinde yeniden kavramlaştırılması ve böylece toplumsal beklentilerle eğitimin işlevlerinin karşılıklı olarak dengelenmesi, bulunmaktadır.

1.4.Güdülenmeyi Etkileyen Kişisel Faktörler

Güdülenmenin mahiyetini açıklama konusunda psikologlar genellikle şu soruları cevaplamaya çalışırlar¹⁰

- İnsanı bir harekete başlatan nedir?
- İnsanın belli bir hedefe doğru ilerlemesini sağlayan nedir?
- İnsanın belli bir hedefe ulaşmak için ısrarla uğraşmasının nedeni nedir?

Bilim adamları bu sorulara getirdikleri farklı kavram ve kuramlar ışığında cevap aramışlardır(içgüdü, dürtü,güdü,ihtiyaç, ödül beklentisi gibi) öğrenme kuramlarında olduğu gibi güdülenmenin ne olduğunu açıklamaya yönelik kuramlar çok sayıda ve çeşitlidir. Bu kuramlardan bazılarında doğuştan birlikte getirdiğimiz yönelimlere, bazılarında tamamen dış etmenlere bazılarında ise insanların iç durumlarına ağırlık verilmektedir.

Güdülenme biliş, davranışlar, çevre ve diğer kişisel etkenlerin etkileşimi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Burada sözü edilen kişisel etkenleri dört grupta toplamak mümkündür.

1. Uyarılma,
2. İhtiyaçlar,
3. İnançlar,
4. Amaçlar,

1.4.1.Uyarılma ve Kaygı; genel uyarılmışlık hali,organizmanın verimli bir öğrenme sağlayabilmesi için hazır ve tetikte bulunmasıdır.” Canım ders çalışmak istemiyor” diyen öğrenciler aslında yeterli uyarılmışlık seviyesine ulaşamamışlardır. Kantinde ya da yatak da ders çalışmak, bireyin genel uyarılmışlık haline girmesini dolayısıyla öğrenmesini güçleştirmektedir. Düşük uyarılma seviyesi öğrenme için uygun değildir. Uyarılma belli bir noktaya geldiğinde öğrenme için ideal olan, optimal düzeye ulaşmaktadır. Optimal düzeyi aşan aşırı uyarılma hali, öğrenme üzerinde olumsuz etki oluşturmaktadır. Kaygı içinde aynı şeyleri söylemek mümkündür. Diğer yandan öğrencilerin merak güdüsünü dikkate alan öğretmenler onların uyarılmalarını kolaylaştırmaktadır.

1.4.2.İhtiyaçlar;

İhtiyaç arzulanan ve ya gerekli olan bazı şeylerin eksikliğidir. Eksiklik algılanan ya da gerçek olabilir. İhtiyaçlar basit ve somut olabileceği gibi karmaşık ve soyutta olabilir. İhtiyaçlar konusundaki dikkate değer isimlerden biri Maslow’dur. Ona göre , güdülenme temelinde ihtiyaçlar vardır. Maslow, güdülerini birincil ve ikincil güdüler olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Birincil güdüler, organizmanın açlık susuzluk gibi hayati ihtiyaçlarından kaynaklanır ve fizyolojik dürtüler olarak adlandırılır. İkincil güdüler ise, bireyin daha çok sosyal çevrede edindiği güdülerdir.

Murray ve Maslow’un açıklamalarına göre insanların ihtiyaçlarının tamamen ve mükemmel bir şekilde karşılandığı durumla pek azdır. Bu nedenle insanlığın daha iyiye ve daha mükemmel doğru gelişmesi mümkün olmaktadır. İnsanlar ihtiyaçlarını karşılamak ve ya ihtiyaçlarının eksikliğinin ortaya çıkardığı gerilimlerden kurtulmak için bunları gidermede etkili olacak hedeflere doğru harekete geçerler. Bu yönden

¹⁰ Fidan,a.g.e.,s.131.

okul eğitiminde ihtiyaç yaratmak ve varolan ihtiyaçlardan yararlanmak öğrencileri güdülemede etkili bir rol oynar.¹¹

□ **Başarı Güdüsü;**

Bu kurama göre başarı güdüsü başarı ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Burada ifade edilen güdü başarı umudu ile başarısızlık korkusu arasındaki çatışmanın bir sonucudur. Başarıya yaklaşma;

- Başarı ihtiyacı,
- Başarı ihtimali,
- Başarının değeri olmak üzere , üç etkene bağlıdır.

Başarı ihtiyacı yüksek bir kişi, başaracağını tahmin ettiği ve kendisi için değerli olan işleri yapmaya çalışır. Bazı insanlar, bunun tam tersi davranabilir. Şöyle ki , başarısızlık korkusu nedeniyle bir işi yapmaktan çekinirler. Aslında başarmak istemektedirler, fakat başarısızlığı yaşamak istemedikleri için korkmaktadırlar. Öğretmenlerin, sınıflarındaki öğrencilerin başarı güdüsü düzeylerini saptamaları gerekir. Başarı güdüsü düşük olan öğrencilere ,çabanın başarı üzerindeki önemini çeşitli yöntemlerle açıklamaları yararlı olacaktır.

Başarı Güdüsü Düşük ve Yüksek Bireylerin Özellikleri

Boyut	DÜŞÜK	YÜKSEK
Amaç	Çok kolay yada çok zor amaçlar koyar	Orta güçlükte amaçlar koyar
Niyet	Öğrenmiş görünmeye çalışır	Gerçekten öğrenmek için çalışır
Yükleme	öğretmen ve şans gibi dış etkenlere yükleme yapar	Çabaya yükleme yapar
Güçlüğe tavr	Güçlkle karşılaşınca çaresizlik ve yılgınlık hisseder	Güçlüğü aşmaya gayret eder
Yeterlik Duygusu	yeterlik duyguları gelişmemiştir.	Gelişmiş yeterlik duyguları vardır.

Eğer bir kişinin belli bir durum karşısında başarma ihtiyacı o kişinin başarısızlıktan kaçınma ihtiyacından daha yüksekse, o kişi; bütün riskleri göze alıp

¹¹ Aynı, s.132.

başarmayı deneyecektir. Yapılan araştırmalar bunun yanında okuldaki öğretimle ilgili olarak şu sonuçları ortaya koymaktadır.¹²

- Öğrenciler ara sıra başarı başarısızlıkla karşılaşmışlarsa , başarılı olma ihtiyacı başarısızlıktan kaçınmadan daha yüksek olmaktadır. Bu durumda öğrenciler başarmaya daha kararlı ve çözümediği bir problemi yeniden denemeye daha istekli görünmektedirler.
- Çok kolay kazanılmış başarılar yüksek başarıma duygusuna sahip öğrencilerin başarılı olma isteğinin düşmesine neden olmaktadır.
- Başarısızlıktan kaçınma duygusu yüksek olanlar,başarısızlıkla paniğe kapılabilirler. Başarıyı tatmak onları cesaretlendirir.
- Yüksek başarıma isteği taşıyanlar oldukça çetin problemleri seçerler. Karşılaşılan zor bir problemi çözmekten vazgeçmeden önce başarıma ihtiyacı yüksek olanlar o problem üzerinde uzun süre çalışır,bütün seçenekleri denemeye yönelirler.
- Zekaları birbirine yakın olanlardan başarıma isteği yüksek olanlar daha başarılı olmaktadır.

Öğretmenlerin, öğrencilerdeki başarılı olma ihtiyacını dikkate alarak öğrencilerini bireysel olarak tanımak ve onların potansiyellerini göz önünde tutarak öğretimi düzenlemeleri gerekir. Bunun yanında, başarıma ihtiyacı yüksek olanlarla düşük olanlara aynı öğretim stratejilerinin uygulanmaması yerinde olur.

□ **Yükleme**

Temelde iki tür yükleme vardır. Bunlar içsel ve dışsal yüklemelerdir. İçsel yükleme kişinin davranışın ve durumun nedeni olarak kendisini görmesidir. Dışsal yüklemelerde ise davranışın veya durumun nedeninin kişi harici etkenlerde aranmasıdır.¹³ Örneğin; başarısız geçen bir sınav sonucunda, içsel yükleme yapan bir öğrenci yeterince ve uygun yöntemle çalışmadığını belirtirken, dışsal yükleme yapan bir diğer öğrenci öğretmenin adil davranmadığını belirtebilir. Bazı öğrenciler arkadaşlarıyla ilgili yükleme yaparken tam tersi bir durum oraya koyabilirler. Yani arkadaşlarının başarısızlıklarını içsel nedenlere, başarılarını ise dışsal nedenlere yükleyebilirler bu gibi durumlarda "başarısız olması doğal , geri zekalının biri "veya öğretmen onu kolladığı için yüksek not aldı,hayatta böyle not alması mümkün değil" denilebilir.

¹² Fidan,a.g.e.,s.135.

¹³ Selçuk, a.g.e., 218.

İnsanlara başarı yada başarısızlıklarını dört etmene bağlamaktadır. Bunlar yetenek, çaba, iyi ve ya kötü şans ve görevin zorluğudur. Bu etkenler üç boyutta ele alınabilir. Bunlar içsel yada dışsal olabilen denetim odağı, zaman içinde değişip değişmemeyi ifade eden durağanlık ve son olarak öğrencilerin durumu kontrol edilebilir hissedip hissetmemelerini içeren denetlenebilirliktir.¹⁴

1.4.3. İnançlar

Literatürde yeteneklerin durağan ve denetlenemez olduğuna ilişkin araştırma sonuçları olduğu gibi çabayla geliştirilebileceği yönünde de görüşler mevcuttur. Diğer yandan yeteneklerle ilgili inançlar hakkında da farklılıklar vardır. Küçük yaştaki çocuklar yetenekleriyle ilgili olarak iyimserdir ve yüksek bir başarı beklentisi içindedirler. 7-9 yaşlarında ise çaba ve yeteneğin aynı olduğuna inanırlar. Bu yaşlarda çocuklar zeki insanların çok çalıştığını, çok çalıştıkları içinde zeki olduklarını düşünürler. Daha ilerdeki yaşlarda , başarı beklentileri ve yetenekleriyle ilgili olumlu algıları düşer. Bununla beraber öğretmenlerinin kendi yeteneklerine ilişkin fikirlerinden oldukça etkilenirler. Bu nedenle öğretmenlerin öğrencilerinin yetenekleriyle ilgili duygu ve düşüncelerini açıklarken oldukça dikkatli olmaları gerekir. Aksi takdirde yetenekleri konusunda yanlış inançlara sahip öğrencilerin güdülenmesi oldukça zorlaşır. Bunları önlemek için alınabilecek bazı önlemler şunlardır;

- Yetenekleri konusunda güvensizlik hissedilen öğrencilere , yoğun başarı fırsatları yaşatılmalıdır. Bu tür öğrenciler daha ziyade akademik konularda güvensizlik hissettikleri için, onara akademik olmayan konularda fırsatlar sunulabilir.
- Olumlu davranışları için öğrencileri ödüllendirmek gerekir. Bu tür ödüllendirmeler, diğer öğrencilere nasıl davranmaları gerektiği konusunda model teşkil etmektedir.
- Akademik konularda çok başarılı olması mümkün olmayan öğrencilere, herhangi bir konuda bilebileceği sorular yöneltilmelidir. Bu tür durumlarda, özellikle birden çok cevabı olabilecek soruların yöneltilmesi uygun olabilir.
- Çocuklar bazı şartları denetleyebilecekleri duygusunu geliştirmek ve onlara seçenekler sunmak yararlı olacaktır. Aksi bir durumda, öğrenciler dışsal yüklemeler yapma eğilimine girmektedir.

¹⁴ Selçuk, a.g.e, 219.

- Öğrencilerin başarısızlıklarını çaba eksikliğine yüklemeleri cesaretlendirilmelidir. Ancak öğrencilere devalı olarak “daha çok çalışmalısın” demek onları kızdırmaktır. Çünkü öğrencilerin çoğu zaten sıkı çalıştıklarına inanmaktadır. Bu nedenle bu konuda dikkatli olunmalıdır.

1.4.4.Amaçlar

Öğrencilerin öğrenme ve derslerle ilgili amaçları onların güdülenme düzeylerini etkilemektedir. Ancak bir çok öğrenci etkili amaçları oluşturmayı becerememektedir. Kimi zaman çok kolay, kimi zaman da çok zor amaçlar saptarlar. Bu tür yaklaşım onların güdülenme düzeylerini olumsuz yönde etkiler. Etkili bir amaç kısa vadeli ve özgül olarak öğrenilecek konuyla ilgili olmalıdır.”bundan sonra daha sıkı çalışacağım” şeklindeki bir amacın gerçekleşmesi oldukça zordur. Başarı şansı düşük olduğu için başarısızlık yaşantısının sık sık geçirilmesine yol açar. Öte yandan, “bu sayfada yer alan 10 soruyu cevaplayıp açıklamalı çözümlerini defterime yazacağım” gibi bir amaç kısa vadeli doğrudan konuya yönelik ve nicel bir amaçtır ve gerçekleşme ihtimali daha yüksektir.

Öğrencilerin amaçlarına bakarak, onların güdülenme düzeyleri ve amaçlarının gerçekleşebilme derecesi hakkında fikir yürütmek mümkündür. Öğretmenlerin özellikle sıklıkla başarısızlık yaşantısı geçiren öğrencileri amaçları üzerinde değerlendirmeler yapması uygun olabilir. Amaç belirleme konusunda başarısız olan öğrencilerin rehberlik uzmanlarıyla işbirliği sağlanarak beceri eğitimine alınması söz konusu olabilir.

2. DİKKAT

Organizma ,her zaman bir çok uyararla karşı karşıyadır. Ancak organizma, duyuşal mekanizmalarla (görsel, işitsel vb) alınan bu uyarıların tümüne birden eşit ölçüde tepkide bulunamaz. Başka bir anlatımla duyuşal mekanizmalarla alınan uyarıların, çevresel koşullar ve bireyin içinde bulunduğu psikolojik bağlama göre, organizma tarafından seçici bir biçimde algılanır. Buna göre dikkat olgusu açısından kilit kavram, seçiciliktir. Burada karşımıza çıkan temel soru şudur; organizma neleri, neden seçerek algılar. Bu soruya iki şekilde yanıt verilebilir.¹⁵

- 1- Organizmanın sahip olduğu sinir sistemi, uyarıların arasında yoğunlaşma açısından belli bir kapasiteye sahiptir.
- 2- Organizma içsel yaşantılara bağlı olarak belli gereksinimlerin doyurulması amacıyla işleyen programlanmış bir yapıya sahiptir.

¹⁵ Ayhan AYDIN Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi, (Alfa Yayınları:3.baskı,İstanbul,mart 2001),s.140.

Seçicilik kavramı , sinir sisteminin sınırlı bir kapasiteye sahip olması ve organizmanın amaçlara göre davranımda bulunma eğilimi ile açıklanabilir. Demek ki dikkat, duyuşal mekanizmalarla alınan uyanarlardan herhangi birinin, diğerlerinden belli amaçlara göre seçilip ayıklanması işlemdir. Her durumun özgün koşullarına göre, diğerlerinden seçilerek ayıklanan ve üzerinde yoğunlaşılın uyanar grubu farklılaşabilir. Bu durum dikkatin, organizmanın duyduğu gereksinimler açısından yönlendirilen ve yapılandırılın bir süreç olduğunu göstermektedir.

2.1.Dikkat Kategorileri

Organizma her durumda uyanar grupları üzerinde farklı biçimlerde odaklanma eğilimindedir. Odaklanma bir bakıma şekil zemin algısı kavramında söz edildiği gibi, birincil(başat) ve ikincil(çekinik) olmak üzere iki düzeyde gerçekleşir. Birincil dikkat, yoğunlaşmış dikkat olarak da adlandırılabilir. İkincil dikkat süreci ise, genellikle yoğunlaşılın uyarıcı grubuna ilişkin arka plan değişkenler üzerinde odaklanır. Ancak ikincil dikkat, bazen yoğunlaşılın birinci dikkat sürecini bozucu etkilerde taşıyabilir. Örneğin ;belli bir zaman kesitinde aynı konuya ait iki ayrı uyanar grubu ile karşı karşıya bulunan organizma, bunlardan biri üzerine yoğunlaşırken, diğeri birinci ile ilişkili olduğu oranda tamamlayıcı nitelikler taşır. Fakat farklı konulara ilişkin iki ayrı uyanarla karşılaşılan organizma, bunlardan birini seçerek diğerini gölgeler. Bu durum dikkat olgusunun, seçici ve eleyici işlemlere sahip olan bilişsel süreçler tarafından yönlendirildiğini göstermektedir.¹⁶

Öte yandan dikkat olgusunun sıçramalı ve değişken bir karakter gösterdiği bilinmektedir. Bu nedenle başlangıçta yoğunlaşılın uyanar grubu, süreç içinde organizma tarafından yeterince anlamlı ve amaca uygun bulunmazsa geri plana düşebilir. Dolayısıyla öğretim yaşantılarınının dikkat edici ve ilginç olmasına özen göstermelidir. Çünkü öğretim yönetimindeki başarı, bir anlamda dikkat süreçlerinin amaç, içerik ve yöntem bağlamında konu üzerinde odaklanma düzeyine bağlıdır. Başka bir deyişle tek başına konunun,amacın, içeriğin ve ya yöntemin ilginç olması yeterli değildir. Ayrıca benzer uyanarların sık tekrarlanması ya da sürekli aynı biçimde kullanılması da dikkatte kaymalara neden olabilir. Gerçekte dikkat sürecini etkileyen bir dizi psikolojik, çevresel ve sosyal değişken vardır. Bu nedenle dikkati etkileyen değişkenlerde daha ayrıntılı olarak değinmek yararlı olacaktır.

¹⁶ Aydın,a.g.e.s.141.

2.2.Dikkat Sürecini Etkileyen Değişkenler

Dikkat sürecinin işleyişini araştıran deneyler, aynı anda verilen iki veya daha çok uyarının organizma tarafından nasıl algılandığını test etmek amacıyla yapılmaktadır. Bu konuda yapılan araştırmaların sonuçları aşağıdaki gibi özetlenebilir.

1. Uyarılar arasında anlamlı ilişkilerin bulunması, dikkatin yoğunlaştırılmasını kolaylaştırmaktadır.
2. Uyarılar arasında , anlamlı ilişkilerin bulunması olgusu, öznel algılara göre değişiklikler göstermektedir. Buna göre anlamlandırma, geniş ölçüde bireylerin psikolojik yapılarının ve ön öğrenme düzeylerinin farklılığına bağlıdır.
3. uyarıların verildiği fiziksel bağlama uygunluğu (ses,işık,ısı,renk) dikkatin yoğunlaştırılma düzeyini etkilemektedir.
4. Ancak uyarıların fiziksel bağlama uygunluğu , tek başına yeterli değildir. Çünkü dikkat süreci aynı zamanda organizmanın içsel yaşantıları tarafından yönlendirilmektedir. Dolayısıyla fiziksel uyarıların bireyin psikolojik durumuna ve gereksinimlerine uygun bir yapı ve içerikte olmasına özen gösterilmelidir.
5. dikkatin yoğunlaştırılması, organizmanın belli gereksinimlerle güdülenme düzeyine bağlıdır.

Dikkati etkileyen olumlu ve olumsuz değişkenler şöyle sıralanabilir.

1. Zihinsel etmenler ; bireyin zeka düzeyi , algı ve bellek süreçlerinin işleyişi.
2. Hazır bulunuşluk; bir öğrenme yaşantısı açısından öğrencinin duyuşsal özelliklerinin, bilişsel yeterliliklerinin ve devinsel becerilerinin uygunluk düzeyi.
3. Organizmanın içinde bulunduğu iç ve dış fiziksel uyarılar,(iç uyarılar, beslenme ve uyku eksikliği, yorgunluk vb. dış uyarılar ise ısı , ışık ,ses vb.)
4. Aşırı ya da yetersiz güdülenme.
5. Uygun bir ödül ve ceza sisteminden yoksunluk
6. Geri besleme yetersizliği
7. Amaç yoksunluğu ya da belirsizliği
8. Başarısızlık endişesi
9. Başarı hazzından yoksunluk
- 10.Aşırı kaygı ve gerginlik

11. Öğrenme yaşantısının bireyin iç dünyasındaki duygu durumuna uygun düşmemesi
12. Hatalı zamanlama
13. Eğitimde öğretmen merkezli öğretim stratejilerinin egemen olması
14. Otokratik ve Buyurgan öğretmen tutumları
15. Sınıf içi iletişimde empatik algıdan yoksunluk
16. Aşırı şekilde standartlaştırılmış başarı ölçütleriyle, öğrenci performansını değerlendirme anlayışı
17. Öğretim yaşantısı içinde öğrencinin kendilik, bütünlük ve özerklik gereksinimlerinin karşılanamaması
18. Eğitimde demokratik, katılımcı ve esnek bir öğretim yaklaşımından yoksunluk
19. Öğretim yaşantılarının soyutluk ve karmaşıklık düzeyi
20. Eğitim ortamının psikolojik ve fiziksel özelliklerinin, öğretim yaşantılarının amaçlarına uygunluk düzeyi
21. Çeşitli psikolojik, sosyal ya da zihinsel etmenler nedeniyle, bazı öğrencilerin yaşadıkları öğrenme güçlükleri

Görüldüğü gibi dikkat, birçok sosyo-psikolojik ve biyo-fizyolojik değişken tarafından etkilenen bir zihinsel süreçtir. Bu nedenle dikkat konusu sadece eğitim psikolojisinin değil, aynı zamanda iletişim ve mühendislik disiplinlerinin de ilgi alanındadır. Ancak bu bağlamda özellikle 1950'den sonra yapılan araştırmalar, dikkatin algı ve bellek süreçlerinin işleyişi açısından da belirleyici bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla başlangıçta ağırlıklı olmak nöro-fizyologlar tarafından araştırılan dikkat konusu, giderek daha çok psikolojinin ilgi alanına girmiştir. Ayrıca öğrenme ve güdülenme konularında yapılan araştırmalarda elde edilen bulgularda, dikkat olgusunu yeniden kavramlaştırılmasını zorunlu kılmıştır. Buna göre dikkat, aynı zamanda bir seçici sınıflama, algısal ayırt etme ve zihinsel eşleme sürecidir.

Bu tanım dikkatin, seçici bir filtre ve süzgeç olarak işlev gördüğüne işaret etmektedir. Burada sözü edilen filtre kavramı, organizma tarafından alınan uyarıların elenip elenmeyeceğini belirleyen değişken olarak yorumlanmalıdır. Şu halde duygusal mekanizmalarla kaydedilen bir mesajın, kısa süreli belleğe oradan da uzun süreli belleğe aktarılıp aktarılamayacağı, dikkat sürecinin işleyişine bağlıdır. Gerçektende organizma dikkat çekici bulduğu uyarıların eşleyerek, önce kısa süreli

belleğe aktarır. Burada geçici olarak depolanan bilgiler, içsel yaşantı ve gereksinimlerle örtüştüğü oranda, ön öğrenmelerle yeniden örgütlenerek uzun süreli belleğe aktarılır. Demek ki dikkat, bir elektrik düğmesi gibi çalışmaz. Başka bir anlatımla duyuşal alana giren bütün uyananlar , aynı kolaylıkla dikkat alanına giremez. Bir uyananın seçici dikkatle algılanması, organizmanın amaçları açısından uygunluk ve anlamlılık düzeyine bağılıdır.

Esasında dikkat sürecinin çözümlenmesi , insan doğasının anlaşılması açısından da oldukça yararlı ve öğreticidir. Geleneksel yaklaşımlar, daha çok insanın gözlenebilen edimlerini inceleyerek insan doğasını anlamaya çalışmışlardır. Ne varki davranış olarak dışa yansıyan edimler, insanın içinde bulunduğu duygusal ve düşünsel örtülerin uzantılarıdır. Dolayısıyla davranımları yönlendiren dikkat, algı güdülenme gibi içsel yaşantılara ilişkin psikolojik süreçleri irdelemeden, insanı anlamak olanaklı değildir. Çünkü insanın davranışına yön veren , onun gereksinimleridir. Başka bir anlatımla davranış, ancak onun ortaya çıkmasına kaynaklık eden gereksinimlerin anlaşılması halinde yönetilebilir.

KAYNAKÇA

ARI Ramazan, ÜRE Ömer
YILMAZ Hasan

**Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi Eğitimin
Psikolojik Temelleri**,Mikro yarınları:2.
baskı, Konya,1999

AYDIN ,Ayhan

Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi, Alfa
Yayınları:3.baskı,İstanbul,mart 2001

FİDAN, Nurettin

Okulda Öğrenme ve Öğretme ,Alkım Yayınevi ,
Ankara,1985

SELÇUK, Ziya

Gelişim ve Öğrenme,Nobel yayınevi; 8.baskı ,
ANKARA, Kasım 2001

İÇİNDEKİLER

1.GÜDÜLENME(Motivasyon).....	1
1.1.Güdülenmeyle İlgili Kuramsal Yaklaşımlar.....	2
1.1.1.Davranışçı yaklaşım.....	2
1.1.2.Bilişsel yaklaşım.....	3
1.1.3.Sosyal Öğrenme Yaklaşımı.....	4
1.2.Kuramların Genel Değerlendirilmesi Ve Güdülenmeyle İlgili Yeni Yaklaşımlar.....	5
1.3.Güdülenme Konusunda Eğitimcilerle Öneriler.....	6
1.4.Güdülenmeyi Etkileyen Kişisel Faktörler.....	8
1.4.1.Uyarılma ve Kaygı.....	9
1.4.2.İhtiyaçlar.....	9
1.4.3.İnançlar.....	11
1.4.4.Amaçlar.....	12
2. DİKKAT.....	13
2.1.Dikkat Kategorileri.....	13
2.2.Dikkat Sürecini Etkileyen Değişkenler.....	14